

N. Murat Ersavcı¹

Ekonomik ve Siyasi Politikalar Merkezi Direktörü

Saha Diplomasisi Anıları – XIII:

“Gençlik Hayalim”- Diplomat oluyorum (1972-1974)

Katıldığım ilk Yurt Dışı Toplantı – Moskova (SSCB)

Neden Dışişleri Bakanlığını seçtim:²

Aslen subay olan babamım görevi dolayısı ile lise öğrenimimi tamamladığım Kanada’da en büyük hayalim “Hariciyecisi” olmaktı. Ottawa Büyükelçimiz Taha Carım’ın³ teşviki ile aynı yaştaki oğlu ile arkadaş olmuş ve merak ettiğimiz amatör radyoculuk hobimizi geliştirmiştik. Bu amaçla dünyanın çeşitli kısa dalga verici istasyonlarını dinleyip, sinyal seviyesi raporları gönderebilmem için babamın aldığı küçük bir bavul büyüklüğündeki “Zenith Transoceanic” radyo alıcısı, bende diğer ülkeler hakkında büyük bir merak uyandırmıştı. Türkiye’ye dönüşte onun gönlünden geçen mimarlık-mühendislik yerine, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesini tercih etmiş ve 1969 yılında mezun olmuşum.

Hemen ardından askerlik hizmetime ise 1970 Mart ayında başlamış ve ilk altı aylık temel eğitimi Ankara’daki Mamak Muhabere Okulu’nda tamamlamıştım. Çektiğim kura gereğince Kara Kuvvetleri Komutanlığı Tercüme Bürosu’na asteğmen rütbesi ile atandım. Bu sırada, 1971 Mayıs ayında Dışişleri Bakanlığı yazılı ve sözlü sınavlarına girdim. (Altı ayrı kutudan çekilen sözlü sorularının çoğunu hala hatırlarım.) Sonuçlar temmuz ayında açıklandı, üçüncü olarak kazanmışım. Toplam 16 ay süren askerlik görevimi henüz tamamlamadığım için bakanlıktaki yeni görevime ise ancak 1972 Mart ayında başlayabildim.

¹ <https://www.tepav.org.tr/tr/ekibimiz/s/1408/N.+Murat+Ersavci>

² Dışişleri Bakanlığındaki ilk yıllarıma (1972-1974) ait diğer yazılara aşağıdaki linklerden ulaşılabilir.

<https://www.tepav.org.tr/tr/blog/s/6916> Başbakan Süleyman Demirel ile İlk Karşılaşmam

<https://www.tepav.org.tr/tr/blog/s/6924> Kıbrıs Barış Harekâtı: Kritik 24Saat

<https://www.tepav.org.tr/tr/blog/s/6935/> Boğaziçi Köprüsünden İlk Kim Geçti

³ Büyükelçi Taha Carım 1977 yılında Vatikan’da bir Ermeni terörist tarafından alçakça katledilmiştir.

Bu çalışmada ifade edilen bulgular, yorumlar, sonuçlar, öneriler ve görüşler tamamen yazar(lar)ına aittir.

TEPAV’ın resmi görüşü değildir. © TEPAV, aksi belirtilmedikçe her hakkı saklıdır.

Tarihi Bina:

O dönemde Dışişleri Bakanlığı 1937 yılında inşa edilen tarihi Başbakanlık binasının sağ kanadında yer alıyordu. Ağaçlarla kaplı bir yoldan gidilen bu görkemli bina Cumhuriyet döneminin etkileyici mimarisini yansıtıyordu. Dışişleri Bakanının makam odası ise orta bölümde, Başbakanın makam odasının hemen yanında idi. Bu şekilde Başbakan ve Dışişleri arasında hızlı bir koordinasyon olanağı sağlanmıştı. (Bizler, bu konumun Dışişlerinin taşıdığı önem ve ağırlığın bir simgesi olduğunu düşünürdük. Şimdilerde ise durum maalesef çok farklı.)

Bakanlıkta İlk Günüm:

İlk günümde, gençlik hayalimin gerçekleşmesinden dolayı büyük bir heyecan içinde, kırmızı halılar ile kaplı koridorları geçerek, Personel Dairesindeki ilgiliye gittim. Hangi birimde görevlendirileceğimi çok merak ediyordum. Görüştüğüm Şube Müdürü, Sicil Müdürlüğünde başlayacağımı söyledi. Ayrıca altı ay süre ile Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü'nde (TODAİE) kurs görecektim. Bu haber benim için düş kırıklığı oldu. Kendimi “bu nasıl bir diplomatlık” diye sorguladım ve başka bir dairede - o zaman ünlü İktisat Dairelerinde - çalışmamın mümkün olup olmayacağını sordum. Yetkili - muhtemelen içinden “nankör müsün kardeşim diyerek” - biraz da kızgın bir şekilde, talebimin değerlendirileceğini söyledi. (Meğer Sicil Şubesinden gözde dış misyonlara öncelikli atanma olanağı varmış. Nereden bilecektim böyle bir fırsatı kaçırdığımı. Tecrübesizlik işte!) Sonuçta, üçüncü katta İkili İktisadi İşler Dairesinde “Aday Memur” olarak göreve başladım. Büyük bir odayı biri Başkâtip, dört genç Meslek memuru ve bir daktilo Sekreter paylaşıyorduk. Aynı koridorun bir ucunda da Orta Doğu konuları ile ilgili Genel Müdürlük vardı.

“Şöhretler” Genel Müdürlüğünde “Tıfıl” Kâtip Olmak:

İkili ve Çok Taraflı İktisadi İlişkilerden sorumlu olan Genel Müdürlük (daha sonra Müsteşar Yardımcılığı), o dönemde Türkiye'nin tüm dış iktisadi ve ticari ilişkilerinin koordinasyonunun yürütüldüğü birimdi. Genelde Dışişleri Bakanlığının parlak memurlarının bu dairelerde görev aldığını duymuştum. Ancak o kadar tecrübesizdim ki, Şube Müdürüm Umut Arık'ın (sonradan Büyükelçi, Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA) Kurucu Başkanı) verdiği evrak odamızdaki çelik dolaba tasnif etmek ilk görevlerim arasında idi. Fotokopi vb. işler derken, diğer Bakanlık ve kuruluşlara iletmek üzere Dış Temsilciliklerimizden gelen rutin yazıları iletmeye “terfi ettim”. Tabii yazılarda daktilo hatası olması kabul edilmezdi. Bilgisayarlar da olmadığından yazılardaki hata evrakların tekrar tape edilmesini gerektiriyordu. Bu da işlerin gecikmesine yol açıyordu. Evrak yoğunluğu ve ivediliği karşısında dikkatli ve özenli olmamız konusunda sürekli uyarılırdık. Nitekim amirlerimiz en ufak bir hatayı hoş görmezlerdi. Dışişleri Bakanlığından giden yazılar devlet ciddiyetine ve çıkarlarına uygun olmalıydı.

Hariciyenin ünlü “usta - çırak” ilişkisi:

Kurum kültürü, aidiyetin, geleneklerin yüksek bir standart içinde uygulanmasını temel almaktaydı. Bu amaç, “ustaların” bu misyonu üstlenmelerini, “çırakların” da hevesli olmalarını gerektiriyordu. Bu bakımdan genç diplomatların yetişmesine büyük önem verilirdi. (Ancak şimdilerde bu “çıraklık” tezgâhından geçmeden ülkemizi çeşitli başkentlerde temsil eden bazı “ustaların” bu geleneği zedeledikleri de bir gerçektir.)

Göreve başladıktan sonra kısa bir süre için Türkiye'nin AET - Avrupa Ekonomik Topluluğu (sonradan Avrupa Birliği) ile ilişkilerinin mimarlarından addedilen Büyükelçi Tevfik Saracoğlu'nun maiyetinde çalışmışım. Onun AET nezdindeki Misyonu atanması ile Büyükelçi

Oğuz Gökmen Genel Müdürümüz oldu. Oğuz Bey, sert tavırlı, memurlarına fevri çıkışları olabilen, ancak çabuk da yumuşayan, öğretici bir Büyükelçi idi. Şimdi düşünüyorum da, o korktuğumuz, kızdığımız ve haksızlık yaptığını düşündüğümüz Oğuz Gökmen ilk büyük “ustam” olmuştu. (Görev ciddiyeti ve titizliği ile tabiri caizse “canımıza okuyan” amirim, ilk yurt dışı tayinimde de önemli bir rol oynamış ve sayesinde Bonn Büyükelçiliğine atanmıştım.)

Nitekim henüz aday memur iken, “Ticari Takas Müzakereleri” için Dış Ticaret Müsteşarlığından Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'ne (SSCB) gidecek bir heyete, Oğuz Bey bir meseleden dolayı kızdığı bir başka Şube Müdürünün katılmasını engelledi. Yerine, tecrübe kazanmama yardımcı olur gerekçesi ile benim katılmam talimatını verdi. Ben de mesleğimin hemen başında, ilk yurt dışı resmi gezimi şubat ayında Viyana üzerinden Moskova'ya yapmış oldum. (Sovyetler Birliği ülkemizden ihraç edilen narenciye vb. diğer ürünlerin takası ile Türkiye'de Seydişehir Alüminyum ve İskenderun Demir - Çelik gibi tesisler inşa ediyorlardı.)

O tarihlerde Doğu Bloku ülkelerine yapılan gezilerin, uçuş ve bağlantı kolaylığından dolayı Viyana üzerinden yapılmasının bir başka nedeni de vardı. Zira bu ülkelerde uygulanan yapay “resmi” kur sistemi, tahsisat ve yolluklarda önemli maddi kayıplara yol açmaktaydı. İşte Viyana'daki ünlü Kafe Mozart'ta, önündeki büyük bir çantada her çeşit Doğu Bloku ülkesinin parası bulunan Joe'ya gidilir ve bir kahve içimi sırasında resmi heyet mensuplarının ABD doları cinsindeki yollukları gidilecek ülkenin yerel parasına çevrilirdi. Böylelikle kurdan dolayı zarar edilmesi önlenmiş olurdu. Üstelik bu Doğu Bloku ülkelerinde görev yapan hemen hemen tüm yabancı misyonların uyguladığı bir yöntemdi. Hatta Doğu Bloku ülkelerinin üst düzey yetkililerinin bile zaman zaman başvurdukları bir usul olduğu bilinirdi.

Moskova'ya Varıyoruz:

Viyana'dan bindiğimiz Aereflot hava yollarının “Ilyushin” uçağına binerken hafif kaygılı idim. Bu alışılmadık uçak acaba güvenli mi idi! Uçuş sırasında dikkatimi çeken bir husus da Rus yolcuların sürekli içki tüketmeleri olmuştu. İçimden bunlara kaptan pilotların dâhil olmamasını dilemekten kendimi alamadım.

Moskova - Sheretmetyevo Hava Limanı loş ve çiğ ışık veren floresan lambalar ile aydınlatılmıştı. Asık suratlı pasaport ve gümrük memurlarının kontrolünden geçtik. Diğer yolculardan farkımız ise bizi karşılayan ilgililerin yardımı ile bavullarımızın aranmamasıydı. Yoksa bavullar didik didik aranıyor. Dışarı çıktığımızda ise ilk fark ettiğimiz şey, havanın çok soğuk olması. Üzerimde Ankara kışına uygun bir palto var ama anlaşılın yetmeyecek. Bize tahsis edilen bir minibüs ile kentte hareket ediyoruz. Yollar alışılmadık biçimde geniş, ancak araç sayısı da az. Otelimize yakın olan Kremlin Meydanı ve çevresi çok hoş tarihi bir görünüm içinde. Etrafı tanımadan önyargılı olmak istemiyorum.

Otelimiz devasa “Rossia” 5 bin odası ile Sovyet döneminin gurur kaynağı addediliyor. Ancak normal standartlarda 3 yıldızlı sayılabilir. Katlarda gireni çıkkanı kontrol etmekle görevli “tombul teyzeler” – Babushka'lar var. Herhalde istihdam sağlamanın bir yolu olsa gerek diye düşünüyorum.

Bir Anekdote:

Moskova'ya hareketimizden önce Bakanlığa gelen bir MİT yetkilisi Sovyet istihbaratının özellikle çeşitli yollarla, özellikle genç diplomatları tuzağa düşürme tehlikesi olduğunu kuvvetli bir biçimde vurgulamıştı. Heyette yer alan ve Dış Ticaret Müsteşarlığında göreve başlayan bir sınıf arkadaşım ile birlikte epeyi de ürkmüştük.

Moskova’da otel odama geldiğimde yorgunluktan ve soğuktan etkilenmiş ve hemen bir duş almak istemiştim. Banyonun bir duvarı, artık sıraları yer yer dökülmüş bir ayna ile kaplı idi. Birden aynanın arkasında gizli bir kamera olmasından kuşkulmuş ve duşumu ancak ertesi sabah alabilmişim.

Varişimizin ertesi günü SSCB Dış Ticaret Bakanlığında rutin takas görüşmelerine başlandı. Dış Ticaret Müsteşarlığımız yetkililerinden oluşan heyetimizde, son derece deneyimli iki bürokrat ve genç sınıf arkadaşım bulunuyordu. Ben de Dışişleri Bakanlığı adına heyette yer alıyorum. Toplantı masasında piyasada pek bulunmadığı söylenen portakal, elma gibi meyvelerden oluşan iki büyük çanak ve votka şişeleri var. Açılışta Rus heyet başkanı hepimizin küçük kadehlerini doldurup hoş geldiniz, şerefimize - “Na zadarovye” – diyor. Bana da dönerek kariyerimde başarılar diliyor. Sabahın o saatinde içki ikramı şaşırtıcı!

Görüşmelerin 15 gün sürmesi beklenirken, uzadıkça uzuyor ve Moskova’da 1,5 ayı tamamlıyoruz. Tabii bu arada zaten kısıtlı olan yolluk avansım da bitiyor ve Büyükelçilikteki bir meslektaşımın küçük bir miktar borç almak durumunda kalıyorum.

Günlük görüşmelerden sonra sınıf arkadaşım ile birlikte kenti tanımaya çalışıyoruz. Taksi şoförleri yabancı olduğumuzu görünce “Ruble” yerine “dolar” istiyor. Moskova’nın soğuk havası bir şapka almamı zorunlu hale getirince, dünyanın en büyüğü olduğu söylenen “GUM” mağazasına gittik. İçeride ne satıldığı pek de belli olmayan bazı bölümlerde uzun kuyruklar olan bu mağazadan işe yarar bir şey almak da olası değildi. Bunun üzerine, ellerinde dövizi bulunanlar için dolar üzerinden satış yapan bir mağazadan, piyasa fiyatının çok üstünde bir şapkayı alabilmişim. (Yıllar sonra 1995 yılında bir Başbakanlık heyeti ile gittiğim Moskova’daki büyük değişikliği gözlemleyerek, merak saiki ile gittiğim aynı mağazada gözlerime inanmamışım. O eskiden bildiğim “GUM” dünyanın her yerinden en lüks markaların satıldığı ve “ne ararsan bulunan” muazzam bir alışveriş merkezine dönüşmüştü.)

Bir Anekdote:

Bir başka gün, Fransız şarkıcı Gilbert Bécaud’nun çok beğendiğim “Nathalie” şarkısı ile meşhur ettiği “Café Pushkin’e gitmeyi planlıyorum. Ancak Büyükelçilikteki arkadaşarımdan, eskiden Rus asilzadelerine hizmet eden bu ünlü restoranın artık bir harabeye döndüğünü öğrendiğimde vazgeçiyorum. SSCB’nin yıkılmasından yıllar sonra ise bir başka vesile ile eşim Zeynep ile birlikte ziyaret ettiğimiz “Café Pushkin”, çok uluslu bir şirketin satın alması ile eski ihtişamına kavuşmuş ve yeniden hizmet vermeye başlamıştı. Nihayet, şarkıda bahsi geçen şahane “sıcak çikolatayı” içebildik.

Bir Anekdote:

Bir hafta sonu gittiğimiz büyük usta Çaykovski’nin Moskova dışındaki müze evini ziyaret etmekten büyük bir memnuniyet duyuyorum. Evin arka bahçesinden geçen küçük bir derenin ünlü “Kuğu Gölü”nün bestelenmesinde ilham kaynağı olduğunu hayretle öğrenmişim. Dönüşümüzden önce dünyaca ünlü şairimiz Nazım Hikmet’in son derece sade ve bakımlı anıt mezarını da ziyaret ettik. Mezarda her gün ziyaretçilerin bıraktığını öğrendiğimiz taze çiçekler de dikkatimizi çekmişti.

İlk resmi görev olarak Moskova’ya yaptığım bu ziyaretimde görüşmeler başarılı geçti. Rusların ülkemizde inşa ettikleri Seydişehir Alüminyum gibi sanayi tesisleri karşılığında tarım ürünlerimizin takas işlemleri hakkındaki sözleşme karşılıklı olarak imzalandı.

Nihayetinde Rusların çocukları seven, iyi eğitilmiş ve kültüre önem veren bir ulus olduklarını gözlemlemek fırsatını da elde ettim. Ancak üniversitede teorisini okuduğumuz ideoloji odaklı sistemin kişi yaşamına hiç önem vermemesini de o denli üzücü bulmuştum. Eşitlik ve sınıfsızlık ilkesini temel almakla birlikte, kişi hak ve özgürlüklerini kısıtlayan totaliter sistemlerin, demokrasinin erdemleri karşısında yıkılmaya mahkûm olacağını düşünerek Moskova'dan ayrılıyorum.

Dönüşümüzde Avusturya Hava Yolları ile yine Viyana üzerinden Ankara'ya ulaştığımda, çiraklık görevimi hakkı ile yapıp yapamadığımı kaygısını taşıyordum. Ancak büyük çarkların arasında küçük bir “dişli” olmanın müthiş gururunu yaşadığımı da anımsıyorum.